

KECSKÉS MIKLÓSNE

A pedagógiai szempontú népi játék kutatás

Az elmúlt évek során rendkívül sokszínű és terjedelmes pedagógiai szempontú írás jelent meg, melyek a népi játékok lehetséges szerepét, személyiség fejlesztő hatását, iskolai vagy óvodai nevelésben betöltött helyét jellemzik. A korábbi írásokban jellemzően, a pedagógusok vagy pszichológusok tapasztalati észrevételeivel találkozunk. Kérdés, van-e ma Magyarországon népi játék kutatás, amely a népi játékokat, mint pedagógiai eszközt, módszertani lehetőséget vizsgálja és eredményeit mérhető adatokkal bizonyítja. Tanulmányomban arra keresek választ, hogy milyen vizsgálati módszerekkel, milyen irányokban halad ma a népi játékok kutatása. Célom a kutatási irányok összegzése, bemutatása majd mindezek segítségével egy lehetséges, jövőbeli új szemlélet, kutatási irányzat kialakítása.

A népi játékokról röviden

Az antropológiai megközelítés az ember természetéhez tartozónak tekinti a játékot. A játékkal kapcsolatos antropológiai kutatások az utóbbi évtizedekben erősödtek meg (Bús, 2010:159.) Számos írásban találkozunk a népi játékok meghatározásával. Sok definíció közül most kettő megfogalmazást emelek ki. Niedermüller Péter a Magyar Néprajz VI. kötetében így ír a népi gyermekjátékokról: „A gyermekjátékok egy meghatározott életkori csoportnak a természeti és társadalmi környezettel való, minden külső kényszert nélkülöző, nem produktív, ikonikus jellegű, térben és időben szakadatlanul megnyilvánuló akciósorozata, amelynek elsődleges, noha gyakran implicit célja az individuum kultúrától (társadalmi csoporttól) való függőségi rendszerének kialakítása. Egyszerűbben fogalmazva: a játék a kultúrával való azonosulásnak, a kulturális adaptációnak, a szocializációnak fizikai és ideológiai objektívációja” (Niedermüller, 1990: 539). A minden külső kényszert nélkülöző jellege miatt a játék a gyermeket jóleső érzéssel tölti fel, új energiát ad és szabadít fel. Sok esetben munkám során mégis azt tapasztalom, a gyerekek nem, vagy nagyon keveset játszanak, az iskolában éppúgy ahogyan otthon vagy a játszóközösségekben. A népi játékok pedig még kevesebb esetben részei az általános iskolában töltött tevékenységeknek.

A továbbiakban, más oldalról megközelítve, Antal László megfogalmazásában tekintsük át, mi a népi gyermekjáték. „A népi játék az emberiség mozgásos és művészi megnyilatkozásának formája; költészet, ritmus dallam, szöveg cselekmény vagy funkció komplex megjelenése, amelyre az alapelemek bizonyos állandósága mellett az *átalakulás, rögtönzés és az örök megújulás* a jellemző” (Antal, 2002: 36). A népi játékokban a fejlesztő erő számtalan módon van jelen. Kihaszni azonban csak akkor tudjuk, ha játszunk, együtt tanítványainkkal.

Lázár Katalin szerint a hagyományos játékok lényeges hogy illeszkedjenek a magyar kultúra más területeihez, alkalmazkodjanak az azokban megnyilvánuló ízlésvilághoz, és még inkább az, hogy betöltsék a gyermek életében azt a *funkciót*, melyet évtizedekkel, évszázadokkal ezelőtt betöltöttek (Lázár, 1997. 19-25)

A népi játékok funkciója

Lázár Katalin, népi játék kutató művei alapján elmondható, a népi gyermekjátékok elsődleges funkciója a saját test megismerése, majd a külvilág megismerése és a közösség, a társadalom megismerése. Továbbá a felszabadultság, a sikerélmény megélése. Mindezek a funkciók más csoportosítás szerint is megfogalmazhatóak, tovább részletezhetőek. A művészeti-, a pszichológiai-, és a pedagógiai funkcióban jelennek meg. De más, például terápiás célokat szolgáló funkcióról is igen széles irodalom jelent meg az elmúlt pár évben. Külön csoportba sorolhatóak a motoros, a kulturális és a szociális funkciók. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy ezek a funkciók nem különülnek el, egymással párhuzamosan és komplementer módon is betöltik szerepüket. Nem választható el például a zene vagy a mozgás a kreativitástól, az emocionális funkció a nevelés és fejlesztéstől vagy a magyar kultúra ismerete a normák ismeretétől.

Néprajzi kutatások, népi játék gyűjtések

Számos tanulmány foglalkozik a népi játékokkal, ezek azonban különböző tudományágakban találhatóak. Ilyen például a néprajztudomány, a szociológia tudományok, vagy a neveléstudomány. A történelemtudomány, a testnevelés- és sporttudomány, a művészetek. Nehéz a feladata a kutatónak, aki a teljesség igényével mérné fel a tudományágakban megjelenő kutatásokat, vizsgálódásokat. Nem tudom tehát a teljes tartományt vizsgálni, példák alapján haladok tovább. Az azonban elmondható, ma jelenleg az MTA Zenetudományi Intézetének, Népzene- és Néptáncutató Osztálya (Felföldi László igazgatásával) a kutatások központja. A pedagógiai és módszertani kutatások pedig a Magyar Táncművészeti Főiskola Kutatóközpontjában illetve tanszékein zajlanak.

A néprajztudomány oldaláról szemlélve, jelenleg korcsoport, jeles napok, és hagyományok leírásait jelentetik meg a tudományterületen belül kutatók. Ezek mellett tájegység szerinti gyűjtéseket, monográfiákat, társadalomnéprajzi leírásokat jelentetnek meg. Összegezve elmondható, mind leíró, rendszerező, etnográfiai jellegű publikáció, nem

tartalmaznak pedagógiai szempontú kutatásokat. Ilyen jellegű, néprajzi publikációkról három összegző írás is bőségesen számol be. Ezek: Kresz Mária (1948) *A magyar-gyermekjáték kutatás* című írása, Niedermüller Péter (1990) *A magyar játékkutatás története* című írása a Magyar Néprajz VI. kötetében és Kriston Vízi József (1996) *Az utolsó fél évszázad népi gyermekjáték- kutatásának eredményei magyar nyelvterületen* című, a *Létünk* folyóiratban megjelent tanulmánya. Átáluk összegzett szakirodalomban átfogó képet kapunk az elmúlt évszázad gyermekjáték kutatásáról. Nem szabad megfeledkeznünk azonban arról, hogy ezek a kutatások a néprajzi gyűjtések és leírások gyűjteményei, nem tartalmaznak módszertani kutatásokat.

A népi játékok helye a gyakorlatban

Amíg a leíró, rendszerező néprajzi tárgyú írások az elméleti alapot és rendszertanát képezik népi gyermekjátékaink tanításának, addig a gyakorlati oldalon kutatók igyekeznek átültetni a leírást és elevenné tenni a funkciót. A továbbiakban újra tekintsük át röviden az életünk során betöltött funkciókat, melyet a népi gyermekjátékok nyújtanak számunkra. Elsősorban születésünket követő egy – másfél évben az ölbéli gyermekjátékokkal ismerkedünk meg, mikor édesanyánk játékos éneklésével kíséri megismerési folyamatunkat. Ilyen játékok az arcsimogatók, kéz és ujjasdik, höcöggetők. Az otthon, a családi kör, (anya, apa, testvér, barátok), a játszóközösségek mind az oktatás, nevelés elsődleges színtere. Későbbiekben, az óvodai-, iskolai szakkörök, foglalkozások alkalmával nyílik újra lehetőség a népi játékok megismerésére, rejtett funkcióinak érvényesülésére. A nevelési programok, tantervek ajánlásai mind tartalmaznak népi játékokat, fontosságukat hangsúlyozzák. Az iskolai foglalkozások, a tanórák és napközök mellett a délutáni tevékenységek között is szerepelnek népi játékok, a művészeti iskolák (AMI) néptánc tanszakain, főleg az alsó évfolyamokban (előképzők és alapfokok) jellemzően nagy jelentőségűek. Más, iskola utáni egyéb foglalkozások, például sportiskolák edzései is, kihasználják a népi játékok adta lehetőségeket. Gondolok itt a népi sportjátékokra. A terápiával, fejlesztéssel, gyógyítással foglalkozó intézetek programjaiban (például a táncterápia, a szenzoros integrációs terápia- SZIT, a differenciált szenzoros integrációs terápia- DSZIT és a zeneterápia) gyakran találkozhatunk népi játékokkal. Ezek inkább az ölbéli gyermekjátékok, ringatók. Mely tudományos írások, kutatások biztosítják a gyakorlati oldal létjogosultságát? A továbbiakban erre adok választ.

A pedagógiai szempontú írások és kutatások

A következő részben azokat a kérdéseket teszem fel, melyek a pedagógiai szempontú népi játék kutatást jellemzik. A kiemelt kérdéseket dőlt betűkkel olvashatjuk.

Kik a kutatók? Az írásokat többségében óvónők, tanítók, tanárok, pszichológusok jelentetik meg. Néhány szakdolgozatban találtam kisebb kutatásokat, vizsgálatokat. A kutatásokról, tudományos bizonyítékokról azonban főképpen a főiskolákon, egyetemeken tanító pedagógusok (tanítóképzők, óvóképzők tanárai) írásaiban olvastam. *Mit vizsgálunk, mit kutatnak?* Olyan problémákat vizsgálunk, melyek az oktatás, nevelés szempontjából, annak segítése, javítása céljából fontosak, magyarázatra vagy megválaszolásra, esetleg megoldásra várnak. *Melyek ezek a területek?* Elsősorban, a *tanulók fejlesztésének* problémaköre a kutatások tárgya. A tárgyon belül azonban igen széles a területek megoszlása. A személyiségfejlesztés témaköre, a szocializáció segítése, a társas kapcsolati készségek fejlesztése, a készség vagy a képesség többirányú fejlesztése, a fizikai- és motoros képességek fejlesztése, tanulási zavarok megelőzése, emocionális fejlesztés, a művészeti és kreatív érzék kialakítása. *Hol találjuk a publikációkat?* Természetesen először a néprajzi **szaklapok** oldalain kerestem, ilyen például a Néprajzi Látóhatár, a Létünk vagy a Folkmagazin. Majd, egyre bővebb körben kutatva, más szaklapok (pedagógiai) oldalain folytattam a keresést. Ilyen az Iskolakultúra, a Nyelvünk és kultúránk, az Óvodai nevelés, a Fejlesztő Pedagógia és a Tanító. Majd a **tanulmánykötetek**, a konferencia kiadványok és az **évkönyvek** áttanulmányozása volt a feladatom. A felsoroltakból is látható igen széles a népi játékok megjelenési területe, nem csak a szaklapokban, de más kiadványban való megjelenésüket tekintve is. Továbbiakban tehát kérdés, milyen tudományos írásokban találkozunk, találkozhatunk még népi játék kutatásokkal. Hol kereshetjük ezeket a kutatásokat? A **könyvek** tartalmukban, és bennük ajánlott módszereikben (például: Lázár Katalin, *Mit játszottok mátkák?*, Antal László, *Néptáncpedagógia*, Czinóber Klára- Wirkerné Vasvári Éva, *Játék, mozdulat, tánc*, Budainé Balatoni Katalin, *Így tedd rá!* könyvei) jellemzően nem tartalmaznak kutatási beszámolókat, a gyakorlat oldaláról szólnak, példákat és ajánlásokat tartalmaznak. Kivételes példaként azonban megjegyzem, Antal László említett könyvében a népi játékról nem esik szó a kutatási eredmények tekintetében, de a néptánc csoportformáló, szocializációt elősegítő funkciójáról szóló kutatásait tömören összegzi. Könyvében kiemeli Porkolábné Balogh Katalin népi játék kutatásait (Antal, 2002).

A **szakdolgozatokat** a teljesség igénye nélkül említtem, ezen a területen még hiányosak a kutatásaim. Ennek fő oka az, hogy a népi játék tartalmú szakdolgozatok szerteágazóan és

sokféle témakört érintve (sokszor rejtetten, a tartalomba beleszöve) vannak jelen egy-egy írásban. Az írások sem egyértelműen köthetőek tanszékekhez vagy intézetekhez. Jelen vannak a tanító és tanárképzés legkülönbözőbb szakain, de a pszichológusok és terapeuták képzésében is találtam szakdolgozatra példákat. A szakdolgozatok teljes felmérése tehát külön kutatási feladat, egy egész, új kutatás lehetőségét kínálja. Másrészt, úgy gondolom jelen írásban hasznosabb az általam ismert szakdolgozatok jellegzetességeit egy-egy példával szemléltetnem. A szakdolgozatokról általában elmondható hogy a témavezetők és konzulensek mindig ugyan azok, legalábbis visszavezethetően ugyan azokra a személyekre utalnak vagy vezethetőek vissza. Vonatkozik ez a hivatkozásokra, témavezetőkre, tanácsadókra is általánosságban. Az általam ismert, népi gyermekjátékok témakörébe tartozó szakdolgozatok összképe alapján elmondható, hogy kutatásaim során Lázár Katalint és Sándor Ildikót (dr. Lázár Katalin a Magyar Táncművészeti Főiskola tanára, a Zenetudományi Intézet MTA főmunkatársa, illetve dr. Sándor Ildikó a MTF adjunktusa, a Hagyományok Háza főmunkatársa) találtam a legtöbbször felkért témavezetőnek, népi játék módszertani szakembernek. Kijelentésemet az a tény erősíti, mely szerint a külföldi szakdolgozatok konzulenseiként is, illetve szakirodalmi hivatkozásként is őket nevezték legtöbb esetben a szerzők. Például az ELTE-BTK, pszichológia szakán végzett Jakobi Nóra (2003), *Szenzoros integrációs terápia, tanácsadás, és családi nevelés*, című szakdolgozata is példa erre. Harmadik fejezetében az Ölbéli népi játékok szerepéről ír pszicho-biológiai aspektusból. Témavezetője, dr. Varga Izabella volt. A vele folytatott beszélgetéseimből tudom, a népi játékok tartalmi részeiben dr. Sándor Ildikó nyújtott útmutatást. A Magyar Táncművészeti Főiskola szakdolgozatai közül egy példát említek, Kerekes Ágnes (1999) *A népi játékok szerepe a személyiség és közösségformálásban*, című szakdolgozatában több aspektusból mutatja be a személyiségformálás lehetőségeit a népi játékok segítségével. Konzulense Lázár Katalin volt. A Babes-Bolyai TE (Kolozsvár), Testnevelés és Sporttudományi Karán Kovács Éva (2007), *A mozgásos játékok hatása a 9-10 éves gyerekek fizikai képességeinek fejlődésére címmel írta szakdolgozatát*. Kutatásai nem a népi gyermekjátékokról szólnak a szó szorosabb értelmében, de ahogy a cím mutatja, a közös gyökerek és kapcsolódási pontok miatt fontos dokumentum. Hivatkozásaiban Sándor Ildikó és Lázár Katalin munkái szerepelnek. Ma Magyarországon példa nélkül álló, Finnországban védett, talán egyetlen, népi játék pedagógiai szempontú kutatása, Tamásiné Dsupin Borbála (2010) értekezése, melynek címe, *A népi játékok és a mozgás realizációja, funkciója a 3-7 éves gyermekek személyiségfejlődésében*. Az értekezést a Jyväskylä Egyetemen, Finnországban védte Tamásiné, témavezetője dr. Sándor Ildikó volt. Hivatkozásaiban Lázár Katalin, Antal László,

Czinóber Klára, Győri Pál, Wirkerné Vasvári Éva írásai találhatóak. Természetesen csak azokat a tanulmányokat említtem itt, amelyek kutatásokat tartalmaznak. A gyermekjáték gyűjteményeket, játékleírásokat és ajánlásokat most nem említtem, bár a szerző értekezésében jelentős szakirodalmat gyűjtött össze. Mindezek mellett a konferenciákon és kötetekben számos esetben találkoztam a népi játék fontosságát több szempontból megjelenítő írásokkal, illetve előadásokkal. Az MTF konferenciák (*Perspektívák az új évezredben, a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban* - I., II., III., benne: Sándor Ildikó, Budainé Balatoni Katalin, Ruszné Hodonszky Éva írásaival) mindig alkalmat adnak egy-egy módszertani tapasztalat, kutatás bemutatására.

Mindenképpen fontos dokumentumok kutatásom szempontjából a *tanulmánykötetek, évkönyvek* átnézése. Például az ELTE Tanulmánykötetében Békésné Lakatos Margit írása figyelemreméltó. A *Mire tanítanak a népi játékok-* című tanulmányában pedagógiai szempontból elemzi a játékokat. Győri Pál (2002) *Óvodások biológiai fejlődése és fizikai aktivitása* (mozgásos játékok) tanulmánykötete már nem a népi játékokról szól, de tartalmában a népi játék kutatáshoz szorosan kapcsolódik. Kutatásaiban a sokmozgásos testnevelési játékok hatásait vizsgálja. A vizsgált tevékenységek, mozgásformák a népi gyermekjátékokban is megjelennek. Ilyenek például a fogócskák, labdajátékok a méta játék, de a csülkös játék, a pányvázás is ide sorolható.

Kovács Éva Tímea (2007) Kolozsváron írt szakdolgozata, *A mozgásos játékok hatása a 9-10 éves gyerekek fizikai képességeinek fejlődésére*, a mozgásos játékok szerepének vizsgálata. Bucsy Gellértné (1994) a mozgáskoordináció fejlődését és a fejlesztést kutatta, testnevelés hatékonyság vizsgálatokat végzett (MTE doktori értekezés). A címe, *Az óvodai testnevelés hatékonyságának vizsgálata azonos életkorú és vegyes összetételű gyermekcsoportokban*. Gévainé Janurik Márta (2010) Szegeden írt disszertációjában a játékok szerepét vizsgálta, programjának hatásvizsgálatát végezte el, megfigyeléseket és méréseket végzett. A zenei hallási képességek és alapkészségek összefüggéseit kutatta. A címe, *A zenei hallási képességek fejlődése és összefüggése néhány alapkészséggel 4-8 éves kor között*. Tamásiné Dsupin Borbála értekezésében (2010) *A népi játékok és a mozgás relációja a 3-7 éves gyermekek személyiségfejlődésében*, a népi játékok mozdulattípusait elemezte, a körjáték variánsokat analizálta. Tóth Sándorné Csontos Zsuzsna (2011) *Az énekes, mozgásos, ritmusos népi- és gyermekjátékok fejlesztő hatása óvodáskorban-* című Egerben írt, szakdolgozatában (szociálpedagógiai tanszék) így fogalmaz: „Kutatásomban arra szerettem volna választ kapni, hogy az énekes, mozgásos, ritmusos népi - és gyerekjátékok fejlesztik-e mérhetően a gyerekek beszédképességét, és társas kapcsolati készségét, tehát

tesznek-e szert előnyre az ilyen játékfoglalkozásokon rendszeresen résztvevő gyerekek a kontroll csoporthoz képest.”

Összegzés

Ma Magyarországon a népi játék kutatás jellemzően leíró, etnográfiai jellegű. Empirikus kutatások csak szakdolgozatokban és elvétve tanulmányköteteken, kis számban fordulnak elő. A pedagógusok írásaikban többnyire tapasztalataikat, ajánlásait fogalmazzák meg, gyakorlatukból szerzett információkból következtetnek. Példa erre az egyetlen általam ismert disszertáció is, melyben szintén nem található kutatásokra való hivatkozás. Véleményem szerint elvétve akad csak ilyen szintű és tárgyú vizsgálat. Az írásokban a népi játék fejlesztő hatásainak tudományos bizonyítékait csak részben és a gyakorlat oldaláról ismerjük meg. Mérésekre csak elenyésző esetben találtam példát. Folyóiratokban, szaklapokban nem, csak szakdolgozatokban, tájékoztató vagy alapkutató jelleggel. Ez igen kevés, további kutatásokra van tehát szükség.

Fontosnak tartom, hogy kollégáim, akik a főiskolákon, egyetemeken népi játékokat tanítanak a hallgatóknak, ne csak a néprajzi tudományok, vagy más (például a színházi művészetek) kutatásain belül készítsék el disszertációjukat, legyen meg a helye, iskolája és intézménye ezeknek az értekezéseknek. Erre talán az előkészületben álló tánc tudományi doktori iskola nagyban hozzájárul majd. Továbbiakban tehát kérdés, hogyan tovább? Valóban szükséges az adatokkal alátámasztott bizonyítás a művészetek kutatásában? Mérhetővé kell tenni a népi játék fejlesztő hatását? Mit mérjünk, és milyen eszközökkel? Jó, ha példákat másolunk? Más művészeti ágak esetében már történtek képességvizsgálatok, tesztek készültek például a zenei képességvizsgálatokra és a testnevelés hatékonyságának mérésére. Elegendő, ha más művészeti ágak területén már kialakult mérési módszerek és kutatási eljárások mintáját vesszük alapul? A megoldás talán ez, vagy a további példák és módszerek keresése lehet. De felhasználása a más művészeti ágakban már kialakult vizsgálatoknak és teszteknek óvatosságra és megfontolt módszertanra kötelez minket.

IRODALOM

Antal László (2002): *Néptáncpedagógia*. Tanári Kézikönyv, Hagyományok Háza, Budapest, 36.

Békésné Lakatos Margit (2007): *Kör, kör ki játszik*. Mire tanítanak a népi játékok? ELTE,

- Tanulmánykötet, Trezor Kiadó XXX. Gyermekek, Nevelés, Pedagógus Képzés, Budapest 103.-117. In: *ELTE Tanító- és Óvónőképző Kar Neveléstudományi Tanszék Kötete*.
- Bucsy Gellértné (1994): *Az óvodai testnevelés hatékonyságának vizsgálata azonos életkorú és vegyes összetételű gyermekcsoportokban*, MTE. Doktori értekezés.
- Budainé Balatoni Katalin (2011): *Így tedd rá! Néptáncosok Kellékboltja*, Budapest.
- Bús Imre (2010): Szempontok a játék antropológiai és pedagógiai értelmezéséhez. In: Aubert Antal, Béres István, Kurucz Rózsa, Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Tudományos közlemények XI-XII*. Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar, 159-167.
- Czinóber Klára–irkerné Vasvári Éva (2008): *Játék, mozdulat, tánc*. Hagyományok Háza, Budapest.
- Gévayné Janurik Márta: *A zenei hallási képességek fejlődése és összefüggése néhány alapképességgel 4-8 éves kor között*, Szeged, Disszertáció.
- Győri Pál (2002): *Óvodások biológiai fejlődése és fizikai aktivitása*. Veszprém
- Jakobi Nóra (2003): *Szenzoros integrációs terápia, tanácsadás, és családi nevelés*. ELTE, BTK, Szakdolgozat.
- Kerekes Ágnes (1999): *A népi játékok szerepe a személyiség és közösségformálásban*, Szakdolgozat, MTF, Budapest.
- Kovács Éva (2007): *A mozgásos játékok hatása a 9-10 éves gyerekek fizikai képességeinek fejlődésére*, -Babes -Bolyai TE. (Kolozsvár) Testnevelés és Sporttudományi Kar, Szakdolgozat.
- Kresz Mária (1948): *A magyar-gyermekjáték kutatás*. Népkutatás Kézikönyve. Budapest.
- Kriston Vízi József (1996): *Az utolsó fél évszázad népi gyermekjáték- kutatásának eredményei magyar nyelvterületen*. In: *Létünk*, 3-4.
- Lázár Katalin (2002): *Mit játszottok mátkák? A népi játékok rendszere és tanítása*. KE, CSVM Ped. Főisk. Kar, Kaposvár.
- Lázár Katalin (1997): *Népi játékok*. Planétás Kiadó, Budapest. 19-25.
- Niedermüller Péter (1990): *A magyar játékkutatás története* IN: Magyar Néprajz VI. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/06/99.html> (letöltve: 2012.05.10)
- Tamásiné Dsupin Borbála (2010): *A népi játékok és a mozgás realizációja, funkciója a 3-7 éves gyermekek személyiségfejlődésében*, Jyväskylä Egyetem, Finnország.
- Tóth Sándorné Csontos Zsuzsanna (2011): *Az énekes, mozgásos, ritmikus népi- és gyermekjátékok fejlesztő hatása óvodáskorban*, Eger, Szakdolgozat.